CAMUS VE FELSEFESİ

İnsan daima aşkın olana ulaşma çabası, ızdırabı ve aşkına sahip olmuş ve her zaman zihninde, her yönden ideal iyiliklere sahip aşkın bir insan olmuştur.

İnsan, tefekkür ve riyazetle olması gereken insan olmak ve kendini olması gereken âleme eriştirmek istiyor.

Eflatun'un sözüyle o misaller/ideler âlemidir ve insanın kendi tarafına doğru gitmesi için ona sürekli vesvese veren o aşkın, misaldir.

Lukres (Titus Lucretius Carus-Çev.) şöyle diyor:

Eflatun insanın aşkınlığım ve tekâmülünü sarsan ve insanın düşük tabiat âleminden yüksek misal âlemine, adi varlıktan misalî varlığa meylini, Tanrı'nın iradesine bakmaksızın ve tabiat ötesi güçlerin yardımına dikkat etmeksizin açıklayan ilk kişidir.

Bu bakımdan Lukres, Eflatun'u, insanın fizik ötesi kaydından en büyük kurtarıcısı, insanı tabiat tanrılarının tasallutundan kurtaran en büyük kişi olarak görmektedir. Lukres, en büyük hamleleri tanrıların yeryüzünde kurdukları düzene yapıyor. **Albert Camus**, Lukres'i en büyük üstadı olarak biliyor ve Camus'nun en büyük kitabı "İSYANKÂR İNSAN" veya "BAŞKALDIRAN LNSAN"dır.

Camus ve Lukres'in isyanının farkı:

Lukres tanrıların var olduğuna ve insanın kaderine müdahale ettiklerine inanmaktadır. Fakat tanrılara karşı kendi isyanını, başkaldırısını inkâr etmiyor. Buna dayalı olarak Lukers'in başkaldırısı mantıklıdır; zira tanrıları insan hakkında zulüm yapmakla itham ediyor ve şöyle diyor: Ben tanrıların mabetlerinde taundan ölen binlerce insan ve çocuk gördüm. Sonra:

"Bu çocukların ölmelerini gerektiren ne günahları vardı?" diye feryat ediyor. Bu zulümdür. Bir kimseyi kusur işlemeden veya günahsızca incitirsek zulmetmiş olmaz mıyız?

Acaba herkes bu çocukların günah işlemediklerine inanmıyor mu?

Dolayısıyla insan adaletin yerleşmesi için tanrılarla savaşmalıdır; zira tanrılar bu düzeni insana onun müdahalesi olmaksızın yüklemişlerdir. Fakat Camus'nun isyanı başka türlüdür.

Camus'nun Lukres'in sahip olmadığı bir sorunu vardır. Lukres'in isyanı mantıklıdır; çünkü Lukres tanrılara inanmaktadır ve onlara karşı başkaldırıyor. Oysa Camus, inanmadığı halde Tanrı'yı suçluyor!

Camus, Lukres'in bu isyanını alıyor ve Başkaldıran İnsan kitabında Lukers'ten daha şiddetli bir biçimde tanrılara saldırıyor ve Mesih'e sövüyor; fakat sonunda bunun karşısında şöyle bir soru ortaya çıkıyor:

Yoksa sen tanrılara inanıyor musun?

Hayır, diyor. Bu soru karşısında şu ortaya çıkıyor:

Niçin var olmayan bir şeyi itham ediyorsun?

LUKRES, İTHAM ETTİĞİ KİŞİYE SAHİP; FAKAT SEN ZULMÜ AÇIKLIYOR VE YOK DEDİĞİN BİR KİMSEYE İSNAT EDİYORSUN!

Dolayısıyla Camus'nun isyanı, başkaldırısı, hiçe karşı bir başkaldırıdır. Lukres'in başkaldırısı ise var olan bir kimseye karşıdır. Lukers şöyle diyor:

Din, aksak adımlarıınız altında ufalmıştır. Biz tanrılara rağmen göklere kadar yükselebiliriz (Bu Eflatun'un ideler dünyasına işarettir). Camus, **"sen Tanrı'ya inanmadığın halde kime karşı başkaldırıyor, isyan ediyorsun?"** sorusuna çelişkili cevaplar veriyor ve diyor ki tabiatta şer vardır ve ben tabiatta var olan şerre karşı isyan ediyor, başkaldırıyorum. Sonra ona şu soruluyor:

Peki Tanrı yoksa tabiatın bilinçsiz bir ürünü olan kötülüğe karşı isyan edilebilir mi?

İsyan hep bilinçli bir irade karşısında olmalı değil midir?

O halde eğer Tanrı olmazsa onun yerine tabiat geçmelidir; tabiat ise bilinçsiz olduğu için ona karşı isyanın bir anlamı yoktur.[1] Camus, bu sorular karşısında **"Her halükârda kötülük vardır."** diyor, **"Ben o kötülükle savaşıyorum, onu kabul etmiyorum; kaderimi tabiata karşı kendim yaratıyorum. Bu bizzat isyandır."** Fakat bu isyan değil, bir işe teşebbüstür. Bu bakımdan Camus'nun isyanı izah edilememekte ve havada kalmaktadır. **Caligula** (Hakikatte Camus'nun kendisi olan başkaldıran insan

[1] İsyan, bir şeyi irademize zorla yüklemek isteyen kimseye karşı başkaldırmamız demektir.

kahraman), bir şehri vebanın kuşattığını ve insanların öldüğünü gördüğü zaman isyan ediyor, başkaldırıyor; bundan dolayı insanı isyana teşvik etmek gerekir.

Caligula önce insanların acıklı ve mazlumca öldüğünü görünce insana karşı merhamet hissediyor. Merhamet hissi, kötülük karşısında teslimiyetten ibarettir. Örneğin yetim bir çocuğa vurdukları zaman sadece merhamet hissine kapılırsak, çocuğun derdini paylaşmış olmakla birlikte zulümle de işbirliği yapmış oluruz. Bu işbirliği de gözümüzün önünde meydana gelen bu eylem karşısında sessizlik ve teslimiyet vesilesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle insanların isyan etmeleri için insanın doğa karşısında mazlum olduğunu hissetmesi yeterli değildir; ayrıca bu adaletsiz düzen ve barışa karşı başkaldırmak gerekir. Camus şöyle diyor:

"Ben bu işin kendisini başkaldırı olarak adlandırıyorum." Fakat onun zaaf noktası başkaldırının suçlanmasındadır; itham ise suçlu ister. Mazluma karşı şefkat her zaman zalime karşı ithamı gerektirmez; o halde ne tür bir şey zalime karşı ithamı gerektirir?

İsyan!

Schopenhauer ve Nasır Hüsrev, insanın mazlumluğu hakkında feryat eden kimselerdir. Fakat asla Tanrı'yı ithama kalkışmamış, bilakis Tanrı'nın iradesine teslim olmuşlardır. Bundan dolayı Camus şöyle diyor: Hatta Lukres feryatlannda Tanrı'yı suçlamıyor; çünkü insan geçmişte ya kendinde cesaret bulamamış ya da dikkat etmemiştir. Bundan dolayı da Lukres bütün kitabında daima insanla dertleşiyor; insanın acıklı yazgısından, insanın ölümlerinden ve insanın kendini kurtaramamasından bahsediyor. Fakat Tanrı'yı suçlamıyor; Tanrı karşısında isyan ve ithama başvurmuyor; Camus şöyle diyor: **"İlk kez Caligula (Camus'nun kendisi) isyan ediyor."**

Lukres ne şekilde âlemdeki zulmü ve insanın hayattaki günahsızlığını ortaya koyuyor, itiraf ediyor?

Metterling şöyle diyor: **"Tanrı bir kez yaratılışa, yaratmaya girişti ve insanı yarattı ve insanı yarattığı için dünyayı insana emanet etti."**

Lukres yirmi asır önce şunu söylüyor:

"Tanrılar bize ne yardım ederler ne de hıyanet ederler." Yani vardırlar, ama kendi dünyalarında kendileriyle meşguldürler ve bizimle bir işleri yoktur; bizim kaderimize bir müdahaleleri de yoktur. Lukres dini suçluyor ve dinin Tanrı'yla bağı olmayan insanı da Tanrı'ya yaklaştırdığını söylüyor. O halde din insanın boynuna dizgin vurmak isteyen ve dizginin ucunu tanrıların eline veren bir etkendir. Dolayısıyla Lukres Tanrı'ya karşı değil, dine karşı isyana kalkışıyor. Lukres, vebadan ölen çocukların ölümünden insanın zillet feryadını yükselttiği zaman kime hitap ettiğini biliyor. Fakat Camus kime hitap ettiğini bilmiyor; bu işi kimin boynuna yüklediğini bilmiyor; ondan

"Bu zillet karşısında ne yapıyorsun ve kimi itham ediyorsun, tabiatı mı, insanı mı yoksa Tanrı'yı mı?" gibi sualler soran kimseler karşısında hiç kimseyi suçlayamıyor; zira tanrılara inanmıyor ve bilinçsiz olan tabiat da insan da mazlumdur; peki kimi suçlayabilirsin? Ancak diyor ki ben ölünceye kadar bu kötülük ve cinayetle savaşacağım; yaşadığım sürece isyan edeceğim. Bu noktada şöyle diyor: **"İSYAN EDİYORUM, O HALDE VARIM."** işkence, cinayet ve zulümden bıktım; bıkkınlığımı sadece isyan ve feryatla ilan ediyorum ki cinayeti mahkûm edeyim. Fakat bunların hepsinin edebî sloganlar olduğunu söylemek gerekir; çünkü hiçbiri mantıkta yoktur. **Lukres'in isyanını mantıklı buldum; ama Camus'nun isyanı, boşlukta atılan çığlık ve hiç kimseye karşı yapılan bir isyandır**. Camus'un bütün eserlerinde böyle bir perişanlık, dağınıklık ve havanda su dövmek hissedilmektedir; her kitabı, sonraki kitabıyla külliyen çelişkilidir. Bu, tefekkürünü sağlam bir temel üzerine kurmayan perişan bir ruhun nişanesidir.

Veba kitabında (vebalı, insan ve oran şehri varlıktır), **"Rio"**nun ve gerçekte Camus'nun kendisinin yaptığı feryadı **"Panlu"** da yapıyor. Fakat Panlu bir keşiştir, çünkü dine inanmaktadır, dindardır; insanın bu uğursuz yazgısı karşısında da kendine özgü bir izahı var, şöyle diyor: Bela ve zulüm Tanrı'nın öfkesinin sembolüdür; ibadet, yakarış, riyazet ve itaatle Tanrı'nın iradesine teslim olmak gerekir (çünkü din hem Tanrı'nın varlığına hem de insanın yazgısına müdahaleye inançtır). Panlu bu cevabı vermeye mecburdur, her ne kadar Rio için bu cevap ikna edici değilse de; fakat her ikisi de vebayla mücadele için işbirliği yapıyor ve hatta Panlu Rio'dan daha çok işbirliği yapıyor. Burada Camus keşişin yakasını tutuyor ve diyor ki eğer veba Tanrı'nın iradesi ise niçin sen Tanrı'nın iradesinin sembolüyle benden daha çok mücadele ediyorsun?

Yoksa Tanrı tarafından indirilen bir belayı önlemek isyan değil midir?

Fakat her halükârda dindar olan Panlu ile dindar olmayan Lukres'in bir cevabı vardır; ama Rio'nun (Camus'nun kendisi) ne cevabı vardır?

TANRI'YI İNKÂR EDENLERİN İNSANLARIN HER ZAMAN HAYATTA MARUZ KALDIKLARI VEBAYA KARŞI NE GİBİ BİR CEVABI VAR?

HİÇ... Zira Tanrı inkârcılarının muhatabı doğa oluyor, doğa ise onların cevabını vermiyor; ne terennüm cevabı, ne yakarış ve niyaz, ne öfke ve ne de isyan cevabı; çünkü şuursuz ve kördür. Dolayısıyla bilinçsiz ve kör doğaya karşı isyan ve ithamın bir manası yoktur. Bu sebeple Tanrı'yı inkâr edenler Panlu'dan daha zavallıdırlar; onların isyanı dinsiz Lukres'in isyanından daha kötüdür.

Rasyonalizm Tanrı inkârcılarının cevabı mıdır?

Tanrı'yı inkâr edenlerin Oran şehrinin (beşeriyet ve varlık) vebası karşısında düşündükleri tek yol şudur:

Ne kadar çok çalışırsak, Oran vebasının nedenlerini ve ona neden olan yasalan bulma konusunda o kadar çok ilerleriz. Dolayısıyla aklımızı (ration) çalıştıralım ki veba illetini, vebanın sebebini anlayalım. Fakat vebanın çaresi yok. Bu vebalardan biri ölümdür. Ölümün sebebini hiç bilmeyen kimseyle tam olarak bilen kimse, ölümün eşit olarak kurbanıdırlar. Her bilmenin gereği güç yetirmek değildir. Örneğin kalp sektesinden veya tesadüfle ölen kimseler, bu tesadüfün beynin kılcal damarlarının parçalanmasından kaynaklandığını ne bilsinler ya da böyle bir yazgıya tahammül etmede eşit olduklarını nereden bilsinler! Rasyonalizm (beşerî ızdırap ve sıkıntıların sembolü) veba karşısında bize sadece daha çok bilgi verir, güç değil. Bu bilgi bizim azıcık teskin olmamıza neden olur; fakat hiçbir zaman kurtuluş sebebi olmaz. Bu konuda **Radha Krishnan** şöyle diyor:

"insanın işlediği o ilk günahtan (yaratılış felsefesi) dolayı bütün insanlar günahkârdırlar." Yani insan daima ızdırap çekmeye mahkûmdur, insanlıktan çıkması, yabancılaşması hariç. Mutluluk, içine düştüğümüz olduğumuz mevcut ızdırapların kalkmasından sonraki ızdırapsızlık dünyası hakkında bir aldatmacadan ibarettir. Yoksa mutluluk, ızdırap, sıkıntı ve hastalığın olmadığı bir yer değil midir?

Fakat **ızdırap ve kötülüğün olmadığı yer neresidir?**

Bu ne demek?

Şu demek: Şimdi gördüğümüz ızdıraplar, her zaman bunları ortadan kaldırdığımızda ızdırapsız oluruz diye düşünmemize neden olmuştur! Ancak şunu bilmemiz gerekir: insanların ortadan kalkmalarıyla daha çok insanın doğması gibi ızdıraplar ortadan kalkınca da başka ızdıraplar doğacaktır.

Ayakkabının ve ekmeğin olmadığı geçmişte Batı'nın ızdırapları yok muydu?

Fakat bu durum şimdi olmadığı halde niçin şu anki medeni insanlar daha çok ızdırap çekiyor?

İnsan hiçbir zaman sanatın her lahza kendisini yokluk semtine götürdüğü vebaya dönüştüğünü düşünmüyordu. Yahut bugün **biz sınıfsız toplum yaratırsak insan ızdırap çekmez diye düşünüyor**, böyle zannediyoruz; fakat biz bu toplumu yaratsak bile bu toplum tasavvur etmediğimiz ızdıraplara duçar olacak, sıkıntılar çekecektir.

Sınıfsız toplum şudur: Herkes burjuva olacak; işçi de burjuvalaşacak. O zaman herkes, sözgelimi ekonomik ızdırabı olmayan, ızdırabı, refah ızdırabı olan Sadık Hidayet olacak. Hatta eğer insan ölümü ortadan kaldırırsa, bu defa da ölümsüzlük ızdırabı onu öyle rahatsız edecek ki ölümü arzu eder hale gelecek. Bu, insanın duçar olduğu ve daima kefaretini görmesi gereken ilk günahtır.

Auguste Comte şöyle diyor: "Rabbani veya dinî devre son bulmuş olup bu dönemde biz dertlerimize dışsal gerçekliklerin bilgisi temelinde çare bulmalıyız ve hayatımızı onlarla ilgili ilim ve bilgiye dayanarak inşa etmeliyiz".

Albert Camus'nun bundan başka bir cevabı yok: Kendi akli rüştümüzle ve ilmin rüştüyle tabiat yasalarını tanımalı ve tabiat yasalarına dayanarak hayat acılarımızı teskin etmeli ve de hayattan duyduğumuz mutlulukları ve yaşam imkânlarını artırmalıyız; fakat bununla birlikte insan bütün yüksek meselelerin varlığına rağmen ızdıraptan beri olmuyor. Veba özel bir ızdıraptan değil, mutlak ızdıraptan ibarettir, insanın yazgısındaki ızdırabından ibarettir; buna göre ızdırapla mücadele etse de başka bir ızdırap ortaya çıkıyor. Fakat Camus yolunun sadece ilim yolu olduğunu kabul etmek zorunda değildir. O, ilmin bu sahte müjdelerine gönül bağlayacak yarı aydın değildir. O şöyle diyor:

"Benim bundan başka bir cevabım yoktur. Camus'nun isyanı hangi kişinin isyanıdır. İlme gönül bağlayan kişinin isyan etmeye hakkı yoktur. Fakat feryat eden kişinin, ilmin müjde ve umutlarına tam olarak bel bağlamış olmadığı anlaşılıyor. Bir taraftan da kime karşı ayaklandığını bilmiyor ve

bunun için "Ben rasyonalizmden başka bir yol gösteremiyorum ve hep isyan edip başkaldırıyorum." diyor; nerenin karşısında olduğunu söyleyemiyor. Camus, hiç kimse için dahi isyan etmek gerektiğini söylüyor. Camus'nun sözü şiirin güzel olması ölçüsünde mantıktan uzaktır. Bir insanın gerçekten ümitsizce feryat etmesi mümkündür; ama insanlara isyan edin, feryat edin denemez, hiç ve hiç kimseye karşı hariç. Bu, itikadi bir mezhep veya ideoloji olarak kimseye arz edilemez. **Jean Isoule**'nin çok dikkat çekici bir sözü var, şöyle diyor:

"Evrenin adaletsizliğe dayandığını, fakat insan iradesinin gücüyle toplumlarda adaletin yerleştirilebileceğini söyleyen kimselerin sözüne inanmak, zehirli dalgaları olan okyanustan bir kâse tatlı su almak isteyen kimselerin çabası gibidir." Camus bu söze karşı çıkıp şöyle diyor:

"Varlığın anlamdan yoksun olduğunu görmek, hayatı da anlamsız görmeyi gerektirmez." Bundan dolayı Camus, anlamsız bir varlıkta anlamlı bir hayat kurulabileceğine inanmaktadır; elbette anlamlı yapılabilir, ama onun için mana keşfedilemez. Yani dünyayı anlamsız sayarsak hayat da anlamsızdır. Eğer tabiat hedeften yoksun ise insan hayatı da hedeften yoksundur. Camus'nun sözleri sebebiyle Avrupa'da bazıları Camus'nun egzistansiyalist olduğunu zannetmiştir. Hâlbuki o **Sartre**'a muhaliftir, fakat "**insan anlamdan yoksundur"** ve onun mahiyeti ve hakikati daha önce olmamıştır sözü yanlıştır. Camus'nun ümitsizliği Sartre'ın sözündeki **"delaissement"**[2] gibidir. Ben mitolojiyi insanın yazıya geçirilmiş bütün tarihinden daha değerli addediyorum ve kesin olarak bir beynin ve bir düşüncenin ürünü olduğuna inanıyorum; çünkü mitoloji ve efsane, modem ekollerden bile daha derindir. Hem mananın letafeti, hem derinlik, hem muhabbet vs. mitolojiyi meydana getirmiştir.

Mitolojinin kahramanlarından biri mahkûm bir kahraman **"Sisyphe"**tir, kendisinden daha büyük bir kaya parçasını dağın dibinden tepesine taşımaya mahkûm olan bir kahraman. Fakat taşı dağın dibinden zirvesine yaklaştırdığı zaman taş düşüyor ve tekrar Sisyphe'in dönüp yeniden taşı yukarı götürmesi gerekiyor. Bu iş, yaratılışın başından beri devam etmekte ve Sisyphe bu işkencenin tekrar tekrar mahkûmu olmaktadır.

Sisyphe kimdir?

<u>Daima tepenin üstüne varmaya çalışan, ama her zaman baştan başlaması gereken ve sonuçsuz bir tekrara mahkûm olan bir insandır.</u> Her şey dönemsel bir hayattır, hatta zaman ve medeniyet de dönemsel oluyor. Camus, Sisyphe'in öyküsünde biraz çalışmış, şöyle diyor: Sisyphe dağın tepesine vardığı vakit ikinci kez taşı taşırken taş, birinci defakinden daha yukarı düşüyor, sonuçta başlangıç noktası da daha yukarısı oluyor ve yine aynı şekilde tekrar ediliyor. Bu tekrar bu şekilde yukarı doğru gidecek. **Sadece bir filozofun Tanrı'yı varlıktan alıp çıkarmasıyla en büyük misyonu hayat için bir mana ortaya koymak, yani insanın inandığı yeni değerler tayin etmek ve ahlaki bir düzen kurmaktır; ama maalesef Tanrı'yı ortadan kaldırmak isteyen filozofların Tanrı'dan yoksun bir ahlaki değer yerleştirme konusundaki bütün çabaları mağlup olmuştur. Bizzat kendileri de yenildiklerini söylüyorlar.**

Albert Camus, Tanrı dışında ve Tanrısız manevi düzeni korumak isteyen insanlardandır. Gerçekten de Tanrı'yı yaratılıştan çıkaran kimselerin tamamı ahlak noktasında perişan olmuştur. Mukaddes ve manevi ahlaki düzeni korumak ve Tanrı inancını onun alt yapısından çıkarmak isteyen fikrî hareketlerden biri, ahlaki radikalizmdir. Ahlaki radikalizm, 1880 yılında Fransa'da bir genelgeyle meydana geldi. Bu genelgeye göre ahlaki ve manevi talimatların tamamını koruyun, fakat ders kitabından Tanrı inancını kaldırın diye emir verildiğinde ahlaki radikalizm ortaya çıktı. Ahlaki radikalizm, öğretmenlere şöyle diyor: **Çocuklara insan olabileceklerini, başkalarını sevebileceklerini, fedakârlık yapabileceklerini, iyi olabileceklerini; bütün bunların gereğinin Tanrı'ya inanmak olmadığını, yani Tanrı'ya inanmadan bunları yapabileceklerini öğretebilirsiniz.**

Sartre mukaddesatı Tanrısız korumak isteyen radikalistlere saldırıyor ve şöyle diyor:

"EĞER AHLAKİ DEĞERLERİN KAYNAĞI VE MEŞRULAŞTIRICISI OLARAK TANRI'YI ORTADAN KALDIRIRSAK, BEŞERİ DEĞERLER MEKANİZMASINI YAPAN AHLAKİ MANEVİYAT VE MUKADDESATI NE ADINA BEŞERÎ DÜŞÜNME İÇİNDE KORUYABİLECEĞİZ, BAŞKA BİR İFADEYLE NE ADINA BEŞERÎ AKLI BU MUKADDESATA TESLİM OLMAYA TEŞVİK EDEBİLECEĞİZ?"

---

[2] Delaissement, terk etmek, bırakmak, başka bir ifadeyle ümitsizlik, insanın alemin iradesi tarafından terk edilmesi, tanrının inayetinden ümitsizlik demektir.

Radikalizmin bu sorulara verecek cevabı yoktur. Çünkü o, Tanrısız olarak nasıl iyilik isteyebileceklerini söylemiyor. Aslında kişinin hangi suretle incitilmeyeceğini kanıtlamak gerektiğini söylemiyorum. Her halükârda Tanrı'yı kaldırırsak ahlaki düzeni korumak için iki mesele ortaya çıkıyor:

1. Bu ilkenin gerçekten mukaddes olduğunu ve niçin mukaddes olduğunu aydınlatacağımızın ahlaki ispat ve izahı.

2. Onun icrası için tazmin gereklidir; zira sadece izah kâfi değildir ve tazmin kesin olarak gereklidir; çünkü sadece benim izah etmemle icra olmaz.

Tanrı ne demek?

İdrak eden bir duygu; benim de onun karşısında sorumluluğum var. Eğer Tanrı'yı kaldırırsak ve bir insan ferdi hiç kimsenin onun eyleminin şahidi olmadığına inanırsa, acaba o iyi eyleme yönelip kötü eylemden uzaklaşır mı?

Veya sadece ve sadece onun temayülü onun mutlak dizginini eline alır mı?

Beni başkaları uğruna feda etmeye götüren faktör nasıl bir faktördür?

Karşısında sorumluluk hissettiğim faktör, Tanrı demek mi?

Sartre Dostoyevsky'nin sözünü mantıklı görüyor; ama kendisi Tanrı'ya inanmıyor. Öyleyse ahlaki düzene ve maneviyata da inanmıyor. Ondan sonra insanın, istediği her işi yapabilen, kötü bildiği her iş kötü olan, iyi bildiği her iş de iyi olan özgür bir varlık olduğunu söylüyor. Bu yüzden egzistansiyalizmde neyin iyi neyin kötü olduğu belli değildir. <u>Bir dindar birey, Tanrı beğenmiyor diye şu iş kötüdür diyebiliyor. Bir radikalist bu işi ahlaki değerler mekanizmasıyla ölçüp değerlendiriyor ve kötü ya da iyi olduğunu söyleyebiliyor; fakat ne yargıya, ne Tanrı'ya, ne ahlaka ve ne de maneviyata inanan egzistansiyalizm, hiçbir işin iyi ya da kötü olduğunu söyleyemiyor; zira hiçbir şey, insanın eyleminden önce yok ki insanın eylemini onunla ölçüp değerlendirelim.</u> Lâkin üçüncü bir ilke de vardır ve o da ahlaki veya insani vicdandır.

Egzistansiyalist (Varoluşçu) ne ahlaki değerlere ne de Tanrı'ya inanır; fakat insanının vicdanının olduğunu, iyi bir iş yaparsa onu güzelleştirdiğini, teskin edip huzurlu kıldığını, ancak kötü işin vicdanı sızlattığını söylüyor. Burada bir soru gündeme geliyor:

<u>Vicdan "varlık"ın mı yoksa "mahiyet"in mi parçasıdır?</u>

Açıktır ki mahiyetin! İnsan mahiyet ve sıfatlarda değil, varlıklarda müşterektir. Bundan dolayı egzistansiyalistlerin herkeste olduğunu iddia ettiği vicdan, en azından bir şekilde ve bir etki ve edilgenlik derecesiyle olamaz; o halde vicdan da delil değildir. Bir taraftan egzistansiyalistlerin bakışına göre hiçbir varlık eylem sonrası hariç tahakkuk etmiyor. Örneğin Sartre dehayı tecelli ve eylemden önce inkâr ediyor. Yani İbn Sina kitaplarından önce herhangi bir taş ve tahta parçasıyla eşittir ve en son kitabından sonra da sözgelimi eğer on yıl yaşamışsa dehadan yoksundur; çünkü eyleme geçmemiştir. Bundan dolayı eylemleri, uygulamaları, işleri iyi ve kötü delillerle ölçmek mümkün değildir. Çünkü eylemden önce hiçbir şeyin varlığı yoktur. Yani iyi ve kötü deliller de eylem veya uygulamadan sonra vücuda gelir. Bu nedenle delilleri de eylemin kendisi yaratmıştır.

Sartre, acaba hayır ve şerrin, hıyanet ve hizmetin eşit olup olmadığı türünden sorular karşısında, aslında inanmadığı halde yine de eşittir diyemiyor. Sartre'a peki delil nedir diye sorduklarında burada çok zayıf bir cevap veriyor ve şahısları ezmek istediğinde ne kadar güçlü ve cevap mevkiinde de ne kadar zayıf olduğunu gösteriyor. Diyor ki eğer bir kimse kötü bir iş yapar, fakat iyi bir niyeti varsa iyidir (Bu tam da bizim "**eylemler niyetlere göredir"** cümlesinde ifade ettiğimiz şeydir). Yine Sarte'dan hangi sebeple iyi niyetin kötü niyetten daha iyi olduğu sorulduğu zaman bir açıklaması yoktur.

Egzistansiyalist insana özgürlük verdiği ve sonra sorumluluğu arttırdığı ve sorumluluğum var dediği zaman, bu sorumluluk kime karşı olmalıdır? **"Kimin karşısında"** olduğunu söylemeksizin sorumluluğun bir manası yoktur. Sorumluluk, bir kişinin bir kimseden sorması ve neticede insanın sorumluluk hissetmesi demektir. Fakat egzistansiyalizm Tanrı'nın da vicdanın da olmadığını söylediği zaman kime karşı sorumluluk hissediyor ve kime karşı sorumlu tutuluyor?

Egzistansiyalist sorumlu tutuluyor, ama soran olmadan, sorumlu tutan olmaksızın sorumlu tutuluyor. <u>Bu tıpkı **Albert Camus** gibi avaredir.</u> Sartre da Camus da her şeyin boş ve anlamsız olduğu noktasına varıyor. Sartre bu işi devam ettirip buradan sonra acayip zaaflara ve çok boş cevaplara duçar olacağı Tanrısız bir öğreti icat etmek istiyor; fakat hem kendi başına hem de başka insanların

başına şıra çalmak isteyen Camus, **"dem ve lezzet"** diyor; yani hiçbir şey olmadığı zaman ister istemez daha çok zevk almak gerekir. Bundan dolayı egoizm, yani kendine tapma zevk düşkünlüğü temelinde **"Rio"** veya Camus'nun sembolüdür. O, öyle bir insanın sembolü oluyor ki bu restorandan o restorana, bu leşhaneden o leşhaneye gidiyor, çökmüş bir Epikür'dür. Rio (yani Camus) şöyle diyor:

"Tarih hepimizi kendi acımasız arabaları altında ezip yok ediyor; o halde ben, tarihin henüz bana erişmeyip beni çarkları altında ezmediği bir fırsata sahipken kendimi korumalı ve zevke dalmalıyım." Böylece iş zevk düşkünlüğüne vardırılır. Fakat ikinci kitabında şu hususa varıyor:

"Tarihimiz insanlara birlikte müştereken saldırıyor ve bizim hepimiz tarihin (yani zamanın) kurbanlarıyız, benzer yazgılarımız var, dolayısıyla yaşamlarımızı tek tek ayrı ayrı tayin edemeyiz; bireysel zevk düşkünlüğü yerine insanların ortak kaderinin peşinde olalım."

Camus'nun iki kitabının mukayesesinden çıkan bu çelişki çok önemlidir ve onun zaaf noktası tamamen açıktır. Yani o birinci kitapta leş yiyici iken ikinci kitapta başkalarının derdini paylaşan ve kendi yazgısını başkalarına feda eden fedakâr bir insan haline geliyor. Camus'nun en meşhur sözlerinden biri şudur:

"EĞER SAVAŞIRSAK CELLÂT OLURUZ, EL ÇEKERSEK ŞEYTAN OLURUZ."

Bu, "Taru" dilinden vebayı açıklıyor. Taru bir asilzadedir; babası yargıçtır; adaleti yürüten ve bir taraftan da insan katili olan babasının işinden ızdırap duyup acı çekiyor. Başlangıçta o, aristokratlara ve egemen gruba muhalif olan özgürlükçü ve solculara bağlanıyor; ama solcuların da güç ve mevkileri için cinayete başvurduklarını görüyor. Sonuçta biri mevcut durumu korumak, diğeri ise değiştirmek istiyor; her iki cephenin de eli insan kanına bulaşmıştır. Her ne kadar bu öldürmenin bir izahı olsa da hakikat şudur:

İnsan, insan öldürmekten korunmuş değildir. Bu bir trajedidir. Yani özgürlükçülerin iş başına gelmesiyle bu adam öldürme ortadan kalkmayacak. Bundan dolayı **"Taru"**, solculardan da yüz çeviriyor; zira o, insanın adam öldürmek için hiçbir mantık bulamadığı bir safa bağlanmak istiyor. Bunun için Oran şehrine veba geliyor ve pislikten kaçmak için vebalı halka hizmeti uhdesine alıyor. "Taru", eğer bir kenara çekilirse, yani ne özgürlükçü ve adaletçiler tarafını, ne de zalimler tarafını tutmazsa, şeytan olduğunu biliyor; çünkü zulüm gören insanlara karşı sorumluluk hissetmeyip insanları işkence ve zulüm altında bırakıyor. Eğer halkla hemdert olur, halkın yanında yer alır ve savaşa devam ederse, eli cinayete bulaşır ve cellât olur. **Burada insanın şeytanlığı mı yoksa cellâtlığı mı kabul etmesi meselesi gündeme geliyor.**

İlk kitapta, yani Başkaldıran însan'da kitabın kahramanı (Camus) Tanrı'ya isyan ediyor, ganimetin peşine düşüyor, egoizme, zevk düşkünlüğüne erişiyor; Çünkü her şeyin boş olduğu, hiçbir şeyin anlamının olmadığı sonucuna ulaştığımız zaman, sadece egoizm meydana geliyor. **Başkaları için olmaması gerektiği zaman kendisi için olması gerekir. Fakat bu akıl yürütme onu veba içinde egoizmden insancıllığa götürüyor (Sebebini de söyledim: Tarih herkese acımasızca saldırdığı için kenetlenmek gerekir.)** ve bundan dolayı da insanın yazgısı onu insani kenetlenmeye sevk ediyor, kendini unutmakla da kendisini daha iyi temin etmek mümkün oluyor. Taunda, yani vebada insani kenetlenmeye erişen Camus, bunu ne insanlık ve dinî ahlak için, ne başkaları mukaddes olduğu için değil, bilakis şahsi menfaatler için ve kendi zevklerini tatmin etmek için yapıyor. Çünkü bu kenetlenmede kendisi sağlam kalıyor; bu istidlal ve bencillikten dolayıdır insan başkalarına karşı sorumluluk hissediyor. Bu sorumluluk, **Hıristiyanlığın sorumluluk türünden değildir; zira Hıristiyanlıkta başkaları için feda olma, ilahi bir ilkedir.** Fakat Camus şöyle diyor:

"BİZ BAŞKALARININ YARDIMIMIZA DAHA FAZLA GELEBİLMELERİ İÇİN FEDAKÂRLIK YAPARIZ." Ama her iki tabirde, ister dine inanan isterse dine inanmayanda, insan karşısında nihayetsiz sorumluluk gündeme geliyor. İnsana karşı sorumluluk, gerek nitel gerekse nicel açıdan bütünsel ve sınırsız bir sorumluluktur; çünkü insan ve insana ait olan şey, sınırlı değildir.

Neşkaluga şöyle diyor:

Tarihin hakikatler ve büyük insanlar hakkında yapmış olduğu zulümlerden bizler tek tek sorumluyuz. Tarih kutsal çehreleri unutup zalimce şiddetler sergilemiştir. Her birey, hem geçmiş hem şimdiki hem de gelecek nesle karşı tarihsel yargılamalar karşısında sorumluluk sahibidir. Çünkü önceki neslin ahlakının bizim üzerimizde etkisi olduğu gibi bizim özelliklerimiz de gelecek nesle yansıyor.

Dolayısıyla sonsuz sorumluluk meydana geliyor. Bu sorumluluğu hangi yolla yerine getirebiliriz? Başkalarının dertlerine ortak olmakla ve ruh hastalıklarının şifasıyla.

DOSTOYEVSKY'NİN SUÇ VE CEZA'SINDA ŞUNU OKUYORUZ:

"SUÇ KARŞISINDA KİMLER SORUMLUDUR?

MAZLUMA YARDIMA KALKMAYAN BÜTÜN ELLER BU SUÇA BULAŞMIŞTIR;

SADECE CİNAYETİ İŞLEYEN SUÇLU DEĞİL, EK OLARAK SUÇ KARŞISINDA SUSAN HERKES SUÇA BULAŞMIŞTIR."

Hatta sözle itiraz edip de bir iş yapmayanlar dahi sorumludur, suça iştirak etmiştir.

DOSTOYEVSKY'DEN ÖNCE EBUZER GIFARİ BÖYLE DİYOR:

"EVİNDE EKMEK BULAMAYIP DA ÇIPLAK KILIÇLA İNSANLARA BAŞKALDIRMAYAN KİMSEYE ŞAŞARIM." Zira sadece zalimleri ortadan kaldırmak yetmez, ayrıca zulüm görüp de hiç konuşmayanların tamamı da ortadan kalkmalıdır.

La Chute kitabında (Chute düşme anlamındadır; fakat burada insanın cennetten yeryüzüne düşüşü anlamındadır.) Camus düşüşe ve ilk günaha inanmaktadır.

Biz niçin günahkârız?

Neden yaptığımız her işte elimiz cinayete bulaşıyor ve neden yürüdüğümüz her yolda hedefe erişirken kendi hedefimize erişemiyoruz?

Ortadan kaldırdığımız her hastalık neden başka bir hastalık doğuruyor?

Tevrat'ta da şu var: **"İnin ve yeryüzünde bed-bahtça yaşayın."**

Her halükârda söz, insanın günahına inançla ilgilidir, yani insanın düşüşünü din söylüyor; sonuçta dindar o dünyaya inanıyor; ama Camus inanmıyor: O da dine inananlar da bu yeryüzündeki hayatın, insan hayatının, aşkın anlamda olmadığına inanıyorlar.

<u>Dine inananla inanmayanın farkı gerçekliktedir; yani her ikisi de aşkın bir dünyanın mevcut olduğuna inanıyor. Şu farkla ki dine inanan:</u>

"O dünya vardır ve biz oradan sürüldük." derken, dine inanmayan: **"Olmalıdır, ama olmamıştır, yoktur."** diyor.

Dine inanan, dinli inanmaktadır ki insan cennette idi; orada insanın bütün hakiki istekleriyle mütenasip her şey saf imiş; fakat burada bir gurbette zorlamalı ve sürgün bir hayatı geçiriyor; hissettiği için ister istemez vatana yöneliyor. Bu hayat bana layıktır diyen kimse, suç işleyip layık olmadığı bir hayata mahkûm olduğuna inanıyor; o zaman ilk günah meselesi gündeme geliyor. **GUENON** şöyle diyor:

"İnsan masumdur ve hayat kirlidir. Masumiyet pislikle uyumlu değildir; dolayısıyla ben hayata daha az bulaşmış kimselerin eteğini tarihte daha az bulaşmış, kirlenmiş görüyorum."

Bu sözü **Sartre Kirli Eller**'de söylüyor. Aynı sözü Camus da söylemiştir. Sartre şöyle diyor:

"Bu gerçeklik karşısında imanım ve mantığımın tersine şunu itiraf etmek zorunda kalmamdan dolayı çok üzgünüm: Omuzlarını hayat ve toplumdaki her türlü sorumluluğun yükü altından çıkaran ve manastırlara sığınan kimseler, en insani savaşlarda şehadete eren kimselerden daha temiz ellere sahipler." Şehidin mukaddes olduğu doğrudur; fakat eğer şehit olmasaydı, katil olurdu ve başka bir kimseyi öldürürdü (çünkü şehit, onun inancında galip gelmeyen kişidir). Camus şu sözü söylüyor:

"Her insan katildir; kişinin öldürülüp öldürülmemesi tesadüfe bağlıdır."

<u>Bu sözlerin açıklaması içinde benim ilgimi çeken iki husustur:</u>

1. Bu meseleler, çağımızda gündeme gelen en esaslı konulardır. Avrupa kültür ve medeniyetini tanımak, bu meseleleri tanımak demektir; yoksa Avrupa medeniyetinin televizyon ve radyo tekmil tarihini anlamak mümkün olmaz.

2. Bu inceleme ve sözlerin tamamı, günümüz insanının ne tür düşünce ve endişelere düştüğünü gösteriyor (Bu sözlerin tamamından günümüz insanının, dine inanmasa da dine muhtaç olduğu sonucu çıkarılabilir).

İnsan ister ki dünyanın mantıklı ve anlamlı bir kavramı olsun; fakat olduğuna inanmıyor; [bu] dine inananların sözüdür.

Açık olan, dünya ızdırap, sıkıntı ve bela ile doludur; fakat açık olmayan, o dünyaya da imanı yoktur.

Peki, eğer bu dünyanın insan için yeterli olmadığına inanıyorsak, insanın her halükârda yaşamaya mecbur olmasını ne yapalım, nasıl yorumlayalım?

Camus teslim oluyor; fakat hayatı kötü bilen Sartre acıklı bir tarzda hayata bir anlam vermek için çabalıyor, âlemde olmayan mefhumu oluşturmak istiyor, ama olmuyor. Camus vebalıların yakasını tutuyor ve diyor ki onlar vebaya müstahaktır; sorumluluk hissetmedikleri ve hepsi topluca tabiata karşı savaştıkları için bu hayata mahkûmdurlar. **Dolayısıyla vebayı icat eden de yakalanan da günahkârdır.** Bu, Ali'nin (kerremallâhü veche) sözü gibidir:

"TOPLUMDA ZULMÜN MEYDANA GELMESİ İÇİN İKİ KİŞİ BİRBİRİYLE İŞBİRLİĞİ YAPAR: ZALİM VE MAZLUM."

Bundan dolayı görüyoruz ki Camus, önce Tanrı'ya karşı başlatılmış bulunan başkaldırıyı insanlığa karşı başlatıyor. Burada insan için yaşam sorumluluğu ortaya çıkıyor; o da kötülüğe karşı savaşmaktır. **Eğer insan kötülüğe yakalanmışsa, demek ki kötülüğe müstahaktır ve ne Tanrı ne de doğa suçludur.** Camus, hem kendi isyanıyla masum insanı himaye ediyor hem de kendi düşünceleriyle insanın kaderine karşı inziva, sorumluluktan kaçma, şüphe ve tereddüt ilanında bulunuyor; hem insanı hayatın birazcık kirli olduğu konusunda ikna etmeye çalışıyor hem de var olan şeyin alçaklığını ve pisliğini itiraf ediyor -çünkü bundan daha iyi bir şeyin varlığına inanmıyor-, çaresiz insana, önünde serilen küçük sofradan gücü yettiği ölçüde tüketmeyi tavsiye ediyor. Bundan dolayı ne mutlu ki insanın arzu ettiği, şeye erişmesinde değil, bilakis insanın arzu ettiği şeyden vaz-geçmesinde saklıdır. Albert Camus'nun son kitabı **L'exil et le Royaume** [3] **(Vatan ve Gurbet)** adını taşıyor. Kitabın adının ne kadar anlamlı olduğunu ve Camus'nun kendisinin sonunda dünyaya düşüşe ve ilk günah meselesine vardığını görüyoruz. Bu, dinin söylediği husustur. Kitabın adı (Vatan ve Gurbet) Camus'nun acısıyla uyumludur; yani Camus, Sisyphe'i, daima her şeyin sonunun, başlangıcı olduğu sonuçsuz çabası olan bir insan örneği olarak biliyor.

Soru: Sisyphe niçin taşı kalenin zirvesine taşıyor?

Cevap: Bu taş, insanın **"imek"**idir; insanın genel çabası gerçeklikten uzaklaşma ve yukarı ve zirve tarafına yönelmektir. Yukarı çıkmaktan başka bir çaresi yok, insanlığının ezilmesi dışında. Ancak insan var olduğu müddetçe, onda yükseliş cazibesi de olacaktır.

Hülasa, Camus, 1954-61 yıllan arasında yazdığı L'Exil kitabında böyle keşmekeşlere düşmüştür. Camus şöyle diyordu: **insan, vadinin dibi ile doruk arasında, Camus'nun tabiriyle vatan ile gurbet arasında gidip gelen bir hayvandır.** Camus'nun en son çabası insanı doruğun dibinde kalmaya ikna etmek olmuştur; Hâlbuki razı değildir.

Şimdi L'Exil'de Sisyphe'in kalenin sonunda kalmaya ikna edilememesine razı oluyor; Sisyphe mağlubiyete maruz kalsa da umutsuzca zirveye doğru gidiyor ve bu gidip gelmede Sisyphe ne kalede ne de vadidedir. İnsan için bir tarif ortaya çıkıyor: insan ne kalenin zirvesinde ne vadinin dibinde ne vatanda ne de gurbette olan Sisyphe'tir.

Sartre ve Camus hakikatte insanbilimi ve dünya görüşü felsefesinde hemfikirdirler; peki nerede birbirinden ayrılıyorlar? Ahlak konusunda birbirine karşıt pozisyonda bulunuyorlar.

Söylediğim gibi, Camus, eserlerinde bağımsız ve belli bir ahlaka varmıyor ve her bir eserinde insan için önceki teklifle farklılığı bulunan özel teklif ve sorumluluklar tayin ediyor. İnsan cinsini değiştirmiyor; zira cins birdir; ancak teklif ve sorumluluğu değiştiriyor. Ancak Sartre, ne Tanrı'ya da yanan dinî bir ahlak temelinde ne beşerî vicdana dayalı insani ahlak temelinde (çünkü ne Tanrı ve hakikate ne de insana imanı vardır) ne de Kantçı ahlak temelinde değil, aksine insanın seçim asaletine dayalı maslahatçı bir ahlak yaratmak istiyor.

Kaynak:

ALİ ŞERİATİ, Kendisi Olmayan İnsan, Fecr Yay.,2010, İstanbul, s.64-81

[3] L'exil sürgün yeri; royaume ise "insanın hakiki doğrum yeri", hayatın olduğu ve herkesin asıl meskeni olan yer demektir.